

Centrul Cultural Județean Arad

Coord. Dr. Elena Rodica Colta

**POPULAȚII ȘI PATRIMONIUL
IMATERIAL EUROREGIONAL**

De la stratul cultural profund la tradiții vii

*Lucrările simpozionului internațional de la Arad
din 18-19 iunie 2014*

**Editura Etnologică
București 2015**

© **Editura Etnologică**
Colecția de Etnologie

E-mail: edituraetnologica@yahoo.com

www.etnologica.ro

Editor coordonator: Emil Țîrcomnicu

Editura Etnologică este acreditată CNCS, categoria B,
în domeniul *Istorie și studii culturale*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPULAȚII ȘI PATRIMONIUL IMATERIAL EUROREGIONAL

Simpozion internațional (2014 ; Arad)

**Populații și patrimoniul imaterial euroregional : de la stratul
cultural profund la tradiții vii : lucrările simpozionului internațional de
la Arad din 18-19 iunie 2014 / coord.: Colta Elena Rodica. - București :**

Editura Etnologică, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-973-8920-80-4

I. Colta, Elena Rodica (coord.)

008

Coperta 1: Kukeri din Kalipetrovo, Bulgaria, autor Narcisa Știucă

Punctele de vedere exprimate în materialele publicate aparțin în exclusivitate
autorilor

Sumar

- Biljana Radkovic Njegovan, Drago Njegovan, *Tradiția ca moștenire culturală intangibilă: perspectiva europeană și națională* 7
- Mălina Iulia Duță, *Considerații asupra patrimoniului imaterial într-o epocă a fenomenelor globale* 24
- Klamár Zoltán, *Hármas határok – identitás a kérdőívek tükrében. Egy kutatási projekt részeredményei (Hotare triple - identitate în oglinda chestionarelor)*..... 30
- Levente Szilágyi, *Hármas határok vizsgálata. Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében. A magyar-román-ukrán hármás határ (Analiza frontierelor triple în regiunile nord-estice, sud-estice și sud-vestice ale Ungariei)*..... 45
- Nicoleta Mușat, *Digitalizarea patrimoniului imaterial* 65
- Narcisa Știucă, *Cucii din Brănești: o privire inside / outside asupra fenomenului* 72
- Adriana Tămășan Cupcea, *Reafirmarea identității etnice și religioase la comunitatea tătară din Dobrogea, în perioada postcomunistă*..... 88
- Biljana Sikimić, *Obiceiurile legate de tăierea porcilor la sârbii de pe Valea Mureșului (Pomorišja). Cercetări de teren contemporane* 119
- Svetlana M. Čirković, *Tradiția vie a sârbilor din județul Arad: cesnița (česnica)* 148

Annemarie Sorescu-Marinković, <i>Lăzărița la karavlahii din Bosnia și Herțegovina. Avatarurile unui ritual</i>	177
Dušan Deanać, <i>Alaiurile însoțite de dansuri rituale și alte obiceiuri ale sârbilor din Banatul de Nord</i>	203
Iavorka Markov Iorgovan, <i>“Fără copii casa nu crește...”</i> . Perioada de la naștere până la botez la copiii sârbilor mureșeni	219
Emilia Martin, <i>Terapii populare la românii din Ungaria. Descânțece, practici magice, leacuri băbești</i>	229
Camelia Burghel, <i>Semne ale credinței: răstignirile (studiu de caz - satele sălăjene)</i>	243
Gabriela Boagiu, <i>Hagiografii și reprezentări simbolice ale sfinților în cultura populară românească</i>	253
Elena Rodica Colta, <i>Memoria locului transformată în brand cultural. Povești despre Nie, ultimul haiduc din Zărand</i>	260
Madlena Bulboacă, <i>Cantinele rituale evreiești din România</i>	272
Autorii	277

Tradiția vie a sârbilor din județul Arad: *cesnița (česnica)*

Svetlana M. Ćirković

Abstract

In 2013, the research team of the Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts began researches of the Serbian communities in the Arad county in Romania, within the project The Serbs in Romania and the Romanian-Yugoslav Ties in the Second Half of the 20th Century, signed by the Romanian Academy of Sciences and the Serbian Academy of Sciences and Arts. The project studies have an interdisciplinary framework, and the research team from Serbia focused its studies on the anthropological and linguistic topics. Applying the methodology of open interviews with interlocutors in the field, they discussed local and oral history recorded biographical stories, stories from everyday life conversations about the traditional culture of the Serbs in the surveyed settlements. Likewise, the team investigated the role of institutions (education in the Serbian language, role of the Orthodox Church and minority organizations), migration and mixed marriage in shaping the culture and identity of the Serbs in Romania. The paper will draw attention to some linguistic issues arising in the course of the survey.

Keywords: research, intangible heritage, Serbs on Mure Valley, ritual dough, Christmas

Cercetările lingvistice ale sârbilor din România au o lungă tradiție și au fost predominant dialectologice. În anii cincizeci ai secolului douăzeci, dialectologul Pavle Ivić a demarat un important proiect de cercetare a graiurilor sârbești din Banat, care a fost încheiat mult mai târziu, cu ajutorul lui Žarko

Bošnjaković și al Gordanei Dragin, prin publicarea a două monografii despre graiurile bănățene ale dialectului din Šumadija-Voivodina (Ivić/ Bošnjaković/ Dragin 1994, 1997).

Recent, cercetarea dialectologică a graiurilor sârbești din România a continuat cu activitatea lui Mihai Radan (2000), Žarko Bošnjaković, Tatjana Prvulović (Bošnjaković/ Prvulović 2011) și a multor altora.¹ De fapt, chiar dialectologii observă că aceste cercetări dialectologice au fost făcute fragmentar și nesistematic, prin urmare, odată cu dispariția celor mai în vârstă interlocutori, o astfel de abordare nu va mai putea oferi o descriere completă a graiurilor sârbești (Bošnjaković/ Radovanović 2009: 238).

Dialectologia clasică lasă locul astăzi disciplinelor lingvistice înrudite – sociolingvisticii, etnolingvisticii, limbilor în contact. Studiile Sofiei Miloradović, apărute în urma cercetărilor dialectologice de teren ale graiurilor sârbești din Clisură, pe teritoriul României, oferă posibilitatea unei perspective diferite de cercetare a graiurilor sârbești din diaspora. Analiza materialului înregistrat pe teren ilustrează, pe de-o parte, interferențele limbii române cu cea sârbă, iar pe de altă parte, aceste interferențe se studiază în cadrul mai larg al proceselor ce au loc la nivelul limbilor balcanice și a „contactelor etnolingvistice și etnoculturale intense slave-neslave” (Miloradović 2014: 83). De asemenea, Žarko Bošnjaković și Mihai Radan atrag atenția că „contactele interetnice, iar, în anumite cazuri, viața în comun au lăsat urme vizibile asupra limbilor, dar și a culturilor grupurilor etnice din Banat. Aceste urme sunt vizibile și în graiurile sârbilor din România, însă cea mai puternică, cea mai de durată și cea mai constantă influență asupra lor a lăsat-o limba română,

¹ O imagine detaliată a literaturii privind cercetarea graiurilor sârbești din România se poate găsi în lucrările Tomić 1984, Sikimić/ Bjeletić 1994, Radan 1994, Ivić/ Bošnjaković/ Dragin 1994, 1997, Miloradović 2005, etc.

în special după anul 1918 [...] Este clar că graiurile sârbești din partea românească a Banatului au fost expuse din cele mai vechi timpuri în special graiurilor românești bănățene, iar după sfârșitul Primului Război Mondial și limbii române literare (Bošnjaković/ Radan 2010:137).

O trecere în revistă a literaturii lingvistice relevante, consacrate acestei teme, evidențiază un fapt important: dialectologii sârbi s-au ocupat în special de graiurile sârbilor din Timișoara din împrejurimi, de graiul carașovenilor, precum și de graiurile de pe Clisură. Într-o mai mică măsură, în ultimii ani, au fost studiate și graiurile sârbești din Banatul Muntenegrean (Sirić 2006, 2012), respectiv în atenția dialectologilor sârbi s-a aflat și regiunea din imediata apropiere a graniței cu Serbia. Această zonă de graniță se află și în atenția cercetărilor provenind din alte științe umaniste în Serbia – antropologul Mirjana Pavlović s-a ocupat de sârbii din Timișoara (de exemplu, Pavlović 2011), etnomuzicologul Selena Rakočević și-a făcut cercetarea în Clisura Dunării, în satele Svinița/ Svinica și Liupkova/ Ljupkova (Rakočević 2012, 2013).

Academia Sârbă de Științe și Arte și Academia Română de Științe a realizat, în 2013, o colaborare în cadrul proiectului *Sârbii din România și legăturile româno-iugoslave în a doua jumătate a secolului al XX-lea*. Cercetările din cadrul proiectului au un caracter interdisciplinar, iar echipa de cercetare din Serbia și-a concentrat atenția pe teme lingvistice și antropologice. Aplicând metodologia interviului deschis cu interlocuții din teren, s-a discutat despre istoria locală și orală, au fost notate povestiri biografice, povestiri din viața cotidiană, discuții pe tema tradiției culturii sârbilor din satele cercetate. De asemenea a fost cercetat și rolul instituțiilor (învățământul în limba sârbă, rolul Bisericii Ortodoxe Sârbe, organizațiile minoritarilor), migrației și căsătoriilor mixte, în modelarea culturii și identității sârbilor din România.

Cercetarea din județul Arad

În alegerea arealului de cercetare în cadrul proiectului *Sârbii din România și legăturile româno-iugoslave în a doua jumătate a secolului al XX-lea* s-a plecat de la o evaluare a cercetării satelor sârbești din România. Ținând cont că satele sârbești din județul Arad² au rămas pentru Serbia la periferia interesului lingvistic, echipa de cercetători angajată în acest proiect interacademic a ales județul Arad ca un areal, în ideea de a completa cercetările deja efectuate. Din alt punct de vedere, județul Arad se învecinează cu Ungaria, iar satele sârbești de acolo (cu centrul în Bătania/ Batanja) au fost vizitate în mai multe rânduri de echipa Institutului de Balcanologie în colaborare cu Institutul de Etnografie ASȘA.³ Pornind de la ideea că granița

² Județul Arad este o entitate administrativă în cadrul statului România, care aparține culturologic și istoric unei zone mult mai largi – Valea Mureșului/Pomorișje. Văii Mureșului îi aparține și o parte a județului Timiș, în care echipa de cercetători de la Institutul de Balcanologie ASȘA nu a efectuat cercetări. În această lucrare pentru denumirile zonelor cercetate se folosesc denumirile administrative de care aparțin punctele cercetate.

³ Rezultatele acestor cercetări au fost publicate într-un mare număr de lucrări științifice din domeniul sociolingvisticii de autoarea Marija Ilić, care și-a sintetizat cercetările într-un studiu vast *Discourse and Ethnic Identity. The Case of the Serbs from Hungary* (Ilić 2014). Din perspectivă antropologică, de cercetarea sârbilor din Ungaria se ocupă deja de douăzeci de ani Mladena Prelić, care pe lângă un mare număr de lucrări științifice din acest domeniu, a publicat și două studii monografice *Sârbii din satul Lovra din Ungaria în cursul secolului al XX-lea (Srbi u selu Lovri u Mađarskoj tokom 20. veka)* (Prelić 1995) și *(Nici)Și aici (Nici)Și acolo: identitatea etnică a sârbilor din Ungaria la sfârșitul secolului XX ((N)i ovde (n)i tamo: etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju 20. veka)* (Prelić 2008). În studiile Biljanei Sikimić (Sikimić 2003, 2004) materialele de teren înregistrate sunt analizate din perspectivă etnolingvistică. Autoarele amintite oferă în studiile lor istoricul cercetării temelor menționate, ca și arealul, iar în ele se poate găsi și o bibliografie relevantă. Este important de menționat că și în cercetările comunităților sârbești din județul Arad este aplicată aceeași abordare

statală nu trebuie să reprezinte neapărat și o graniță culturală lingvistică, cercetarea județului Arad s-ar putea considera continuare a cercetărilor acestei zone de graniță deja începute.

Realizarea proiectului a început în decembrie 2013 când echipa de cercetători din Belgrad (Biljana Sikimić și Stjepana Čirković) au vizitat pentru prima dată România. Cercetarea de teren din decembrie 2013 a fost efectuată în localitățile Arad Gai/ Arad Gaj, Satu Mare/ Načfala, Felnac/ Felnak și Turnu/ Tornja. Alegerea acestor obiective, pentru demararea cercetării, s-a făcut în concordanță cu Recensământul Populației și Locuințelor din anul 2011, după care, în localitățile amintite s-a înregistrat cel mai mare număr de sârbi. Spre deosebire de acestea, într-o serie de alte localități numărul etnicilor sârbi este relativ mic încât, în cadrul cercetărilor de teren, am obținut date despre aceștia doar de la interlocutori competenți.⁴ Astfel, conform rezultatelor Recensământului, în județul Arad au fost înregistrați 849 de sârbi, dintre care 625 vorbesc limba sârbă. În orașul Arad și în localitatea sa satelit, Arad Gai, locuiesc 425 sârbi, dintre care 375 vorbesc limba sârbă. Nu avem date despre numărul etnicilor sârbi din localitatea Turnu, iar Recensământul nu oferă decât numărul sârbilor din comuna Pecica – 43, din care 27 vorbesc sârbește. O situație similară se înregistrează în localitățile Satu Mare și Munar, care la Recensământ au fost incluse în comuna Secusigiu, unde s-au înregistrat 153 de sârbi, din care 133 vorbesc sârbește, precum și în localitatea Mănăștur din comuna Vinga, unde sunt 12 sârbi, dintre care 7 vorbitori

metodologică ca și în cercetările deja efectuate, asupra comunităților sârbești din Ungaria.

⁴ Suportul logistic, ca și contactele în teren cu interlocutorii au fost oferite de Dragan Voštinari, vicepreședintele Federației Sârbilor din România, fără ajutorul căruia cercetarea aproape că nu ar fi fost posibilă, în timp ce discursul de specialitate echipa din Belgrad a purtat cu Rodica Colta, etnologă din Arad, care s-a ocupat deja de cercetarea sârbilor din Valea Mureșului.

limba sârbă. Doar localitatea Felnac a fost înregistrată separat la Recensământ, cu un număr de 162 de sârbi, dintre care 88 vorbesc sârbește.

Cercetarea a fost continuată în iunie 2014 (echipa de cercetători a Institutului de Balcanologie a fost formată din: Biljana Sikimić, Annemarie Sorescu Marinković și Svetlana Ćirković) și cu această prilej pe lista de obiective au fost adăugate localitățile Munar/Munara, Mănăștur/Monoștor și Pecica/Pečka, în care vorbesc activ limba sârbă un foarte mic număr de sârbi, astfel că discuțiile s-au purtat și cu vorbitori terminali ai limbii sârbe. Cu acest prilej a fost completată și cercetarea în localitățile Satu-Mare, Arad Gai, Turnu și Felnac. Discuțiile purtate cu diferiți interlocutori în teren au fost inițial îndreptate spre cultura tradițională sârbă, cu toate acestea, materialul audio înregistrat conține și un mare număr de discuții pe teme locale și de istorie orală, povestiri biografice și povestiri din viața cotidiană. În cursul cercetării din decembrie 2013 și iunie 2014, au fost înregistrate peste 40 de ore de interviuri, iar materialul audio este însoțit de un mare număr de fotografii de teren.⁵

Metodologia aplicată în cercetările de teren

În cursul celor cincispezece ani, de când durează deja cercetarea de teren a Institutului de Balcanologie ASȘA (Belgrad), metodologia de lucru a trecut printr-o serie de transformări – inițial era orientată spre, deja cunoscuta astăzi școală etnolingvistică și de documentare lingvistică rusă și era aplicat chestionarul Anei Plotnikova (Plotnikova 1996), pentru ca în timp să fie acceptate postulate antropologico-lingvistice și socio-lingvistice, iar apoi a inclus și conținuturi caracteristice

⁵ Toate discuțiile înregistrate și fotografiile se află în Arhiva Digitală a Institutului de Balcanologie ASȘA (DABI) și sunt accesibile prin rețeaua internă ASȘA.

istoriei orale. Astăzi în teren, echipa de cercetare a Institutului de Balcanologie ASȘA aplică interviul deschis, care face posibil interlocutorului ca după dorința sa, să determine conținutul și direcția digresiunii, atunci când răspunde la întrebările chestionar, iar cercetătorul apreciază, la fața locului, dacă poate discuta cu interlocutorul concret despre cultura tradițională sau despre o altă temă. Această metodă de cercetare este trivită în cazul muncii cu comunități numerice mici, cum este comunitatea sârbilor din județul Arad, în special în sate ca Mănarul și Mănășturul. În unele cazuri, interlocutorul a fost lăsat să vorbească în totalitate despre ce vrea, cu scopul de a înregistra orice fel de material oral.⁶

Cultura tradițională a sârbilor din județul Arad

Cercetarea de teren a sârbilor din localitățile județului Arad – mai întâi acelea cu cel mai mare număr de sârbi înregistrați, iar apoi acelea cu un număr mai mic – au avut ca scop evaluarea stării culturii tradiționale în context multi-etnic și multicultural. Cercetarea de teren a echipei Institutului de Balcanologie ASȘA a arătat, în mai multe rânduri, că în comunitățile etnice mixte este de așteptat întrepătrunderea culturilor tradiționale pe când în comunitățile etnice eterogene, cum sunt comunitățile din Banat – atât cea sârbă, cât și cea română, într-un plan sincron, nu se pot separa cu siguranță elementele de cultură tradițională care aparțin exclusiv unei comunități etnice (Ćirko 2012: 231–232).⁷

⁶ Despre dezvoltarea metodologiei cercetării de teren, care este aplicată de echipa de cercetare a Institutului de Balcanologie ASȘA, transformate în exemple menționate, ca și exemple ale acestei metodologii în colectarea materialului necesare altor proiecte de cercetare a se vedea mai mult în: 2012, Sikić 2012, 2013, 2014; Đorđević Belić 2013, Petrović 2013.

⁷ Chest. ex. Sikimić 2005 ; Ćirković 2005, 2005b.

Cercetând cultura tradițională a minorităților, care trăiesc în zona de graniță româno-maghiară,⁸ căreia îi aparține și Valea Mureșului, Rodica Colta consideră că pentru comunitatea sârbă din această zonă, biserica ortodoxă a reprezentat un suport identitar foarte puternic și că ea, în afară de rolul avut în viața religioasă a sârbilor, a avut un rol important în viața culturală a acestei comunități. Un rol la fel de important în crearea și păstrarea identității au și „unele obiceiuri din calendarul național“, printre care este sărbătorirea zilei Sfântului Sava, *Vidovdan* și Crăciunul. Colta consideră chiar că sărbătoarea Crăciunului reprezintă marca identitară a sârbilor din zona de graniță româno-maghiară. Pe lângă Crăciun, în cadrele identității naționale intră și „sărbătoare hramului bisericii“, ca și „praznicul casei“. (Colta 2010: 230–234)⁹

Cercetarea de teren efectuată arată că sărbătorirea Crăciunului este una dintre temele preferate în discuțiile de pe teren și că ritualul Crăciunului, incluzând toate segmentele sale, este parte a tradiției vii a sârbilor din această zonă. Pentru necesitățile acestei lucrări, din materialul audio înregistrat în cursul cercetării de teren a satelor sârbești din județul Arad, au fost selectate numai părțile care țin de mărturia interlocutorilor legate de prepararea *cesniței* (sr. *česnica*), colacul ceremonial de Crăciun.¹⁰

⁸ În afara cercetărilor culturii tradiționale, Rodica Colta s-a ocupat de evenimentele istorice, deplasările migraționale și caracteristicile demografice ale zonei de graniță româno-maghiară.

⁹ Cercetarea identității etnice a sârbilor din zona de graniță româno-maghiară este numai o parte a cercetării patrimoniului imaterial al regiunii multietnice și multiconfesionale Dunăre-Criș-Mureș-Tisa, în care intră și județul Arad (Colta 2010, Martin et al. 2008).

¹⁰ Corpusul menționat este extras și pentru nevoia scrierii unui studiu despre instrucțiile discursului, care reprezintă continuarea deja începutelor cercetări din acest domeniu, chest. Ćirković 2014, 2014a.

Ca unul dintre colacii ceremoniali de Crăciun și ca element al ritualului Crăciunului, *cesnița* este larg răspândită în Serbia, iar cercetările de teren ale culturii tradiționale a sârbilor din România, au arătat că acest colac ceremonial de Crăciun este și astăzi parte a tradiției vii din această comunitate. Procedeul de preparare a *cesniței* este asemănător cu cel înregistrat în Voivodina, descris de etnologul Mila Bosić:

„... *cesnița* este un colac ceremonial important. Se frământă făină de grâu albă, cu apă și untură, fără drojdie. Coca se întinde în foi subțiri și se așează într-o tavă rotundă sau pătrată... *cesniță*, în fiecare casă se așează obligatoriu un bănuț din metal. Foarte des trebuia să fie din argint... *Cesnița* se rupea ritualic. Când era ruptă *cesnița*, se căuta în ce bucată va fi bănuțul, ...dintre toate prăjiturile ceremoniale cel mai mult s-a păsărit *cesnița*. Găsirea banului în *cesniță* însemna noroc pentru anul.“(Bosić 1996: 57–62).

Corpusul ce va fi analizat conține patru fragmente de interviuri – două din satul Satu-Mare, unul din satul Felna și unul din satul Turnu.¹¹

Exemplul 1:

(Spuneți-mi, vă amintiți cum se frământa *cesnița* de Crăciun? Ei, păi se frământa. (Cum?) Eu am, eu am uscat. Mai întâi s-a întins aluatul. (Da.) Da. Se întindea. Nu că spun că au, acum cumpărăm gata uscate. Dar nu e așa ca atunci când făceam? Spun atunci, două trei mese și încălzim camera să fie caldă.)

¹¹ Nu a fost utilizat materialul audio din localitățile Munar, Mănăștur și Felna. În localitatea Pecica am făcut o singură înregistrare, iar aceasta în limba română, deoarece echipa de cercetători nu a găsit vorbitori de limba sârbă în localitățile Mănăștur și Munar numărul vorbitorilor de limba sârbă fiind foarte mic, iar discuțiile cu interlocutorii din aceste localități au fost pe teme personale, familiale și legate de istoria locală, ca și pe teme consacrate relevante de interlocutori.

atunci se usucă, și așa se, obținem cesnița. Nuci, stafide, astea s-au pus. Iar deasupra am uns cu miere, iar acum zice că toți fac. Cumperi foile alea, așa că e [...] uscat, numai, nu știu. Nu este cesnița cum era cândva. Cumnată-mea, preoteasa, ea făcea așa o cesniță, ce să vă spun, să o [...] așa de frumoasă era. Și iar o usca, cum e ea, a mea nu a ieșit niciodată așa ca a ei. [NACFALA2SC_27.11.2013]

Primer 1:

(A kažite mi, je l' pamtite kako se mesila česnica za Božić?) E pa se mesila. (Kako?) Ja sam, ja sam sušila. Se teglilo pre testo. (Da.) Da. Se teglilo. Nije da kažem da su, sad kupimo gotovo suvo. Ali nije tako kao kad smo pravili mi. Kažem ondak, dvatri astala i ugrijemo sobu da je toplo, ondak se osuši, i ono se, dobijemo česnicu. Orase, suvo grožđe, to se mećalo. Pa odozgore smo namazali sa medom, a sad kaže svako pravi. Kupiš te kore, pa je [...] ¹² suvo, samo, ne znam. Nije česnica kao što je nekad bila. Moja jetrva, popadija, ona je taku česnicu pravila, šta da vam kažem, sve da [...] taka je bila lepa. I opet je sušila, kako je ta, moja nikad nije ispala tako ko njena. [NACFALA2SC_27.11.2013] ¹³

Exemplul 2:

(Și cesnița, când se face?) Păi cesnița se făcea înainte, de Ajun. (Și cum se face cesnița?) Cesnița cu, aluat (Se întinde, nu?) Se întinde pe masă, se unge, se împătorește, se pun nucile, se pun bănuții, banii, cine i-a găsit, noi copii mâncam întotdeauna ca să găsim banii, dacă era, a fost la. (Dar cine pune bănuții ăștia?)

¹² Cu semnul [...] sunt marcate fragmentele de interviu în care, din cauza problemelor tehnice, exprimarea interlocutorului ori nu este inteligibilă, sau, dacă sunt prezenți mai mulți interlocutori, vorbesc toți în același timp și nu este posibilă separarea declarațiilor lor.

¹³ După fiecare transcriere este oferită denumirea înregistrării audio din Arhiva Digitală a Institutului de Balcanologie ASȘA.

Acela, care a făcut cesnița, mama, maica cine a făcut-o. Și apoi au tăiat-o, no. Și au stropit-o cu sirop de zahăr, s-a copt și.
[TORNJA1SC_29.11.2013.]

Primer 2:

(A česnica kad se pravi?) Pa česnica se pravila pre, za Badnji dan. (A kako se pravi česnica?) Česnica s, testo (To se tegli, kao?) Se tegli na astal, i se maže, se savi, se metu orasi, se metlo bančiče, novce, ko je našo, uvek mi deca smo jeli da nađemo novce, da je, bilo na. (A ko stavi te, te bančiče?) To, ko je pravio česnicu, mama, majka, ko je pravio, no. I onda su je sekli, no. I je prskali sas sirupom od šećera, se pekla i.
[TORNJA1SC_29.11.2013.]

Exemplul 3:

(Cesnița e altceva, a-ha, bine.) E doar un colac, se frământă în dimineața de Ajun. Cesnița se face în prima zi de Crăciun dimineața, numai o vreme nu am făcut în prima, apoi la Ajun am făcut, pentru că era multă muncă. Când îmbătrânești nu mai ești așa proaspăt. (Da, da). Atunci trebuie să faci înainte. (Și cum se face cesnița?) Păi se frământă cu făină, pui puțină untură, [...] făină, cu apă. Totul depinde. – Când nu poți, eu am cumpărat foi. – Când sunt, foi. (Da, da, dar altădată.) Apoi faci cât crezi, patru-cinci forme așa, le întinzi le rulezi cum se spune, dinainte [...] pe prosop, pe sticlă, undeva [...] Apoi rulezi așa capetele, frumos un capăt, două, și apoi la mijloc le tai și faci ca două. Le pui în tavă. Una, două pui jos așa, pui nuci [...] tot așa, fiecare una pui puțin nuci, dacă vrei la două, pui mai multe nuci. Iar în mijloc aproximativ pui un leu, așa. Așa se pune leul, tai o bucată, vă rog frumos (Ei se numește banul ală, cum se numește banul ăla? Ce se pune în cesniță?) Cincizeci de bani (Dar nu se cheamă albul/*belac*?) Nu.
[NACFALA3SC_27.11.2013.]

Primer 3:

(Česnica je drugo, a-ha, dobro.) To je samo kolač, zajutra na Badnji dan se mesi. Česnicu se pravi na prvi dan Božića zajutra, samo jedno vreme nismo pravili na prvi, posle na Badnji dan smo pravili, za-što mnogo posla. Kad ostariš više nisi tako frišak. (Da, da). Ondak moraš da praviš pre. (A kako se česnica pravi?) Pa se mesi sas brašno, meteš malo masti, [...] brašnom, sas vodom. Sve zavisi. – Kad ne možeš, ja sam kupio kore. – Kad ima, kore. (Da, da, ali nekada.) Onda praviš kolko misliš, četiri-pet oblice tako, rasprostreš oklagijom kako se kaže, ranije [...] na peškir, na flašu, negdi. [...] Ondi smotaš tako krajeve, lepo jedan kraj, drugi, i onda od sredi osečeš i praviš ko dve. Meteš u pleh. Jednu, dve meteš dole tako, meteš orase [...] sve tako, svaku jednu meteš po malko orase, ako hoćeš na dve, meteš više orase. A u sredu otprilike meteš jedan lej, tako. Tako se mete lejku, sečeš parče, molim lepo. (E se zove ta para, kako se zove ta para? To što se stavi u česnicu?) Pedeset banji (A ne kaže se belac?) Ne. [NACFALA3SC_27.11.2013.]

Exemplul 4:

Cesnița se face (A-ha, cesnița.) Și cesnița, și (Și cesnița, cum se face?) Păi, cesnița se face întotdeauna de post, se face numai cu apă și făină, puțină sare, apoi după se întinde, cât este masa, așa mare și apoi se adaugă nucile, una mare din nou, una de, ce se frământă cu făină (Aluatul acela, ca) Aluatul ăsta, este aluat, și apoi din nou nuci, o faci cât vrei și de trei degete de subțire, și așa, cât vrei să fie de groasă. Se poate și cu mac, eu întotdeauna cu nucă am făcut cel mai mult. Și iată, apoi se mănâncă. (Dar se pune vreun bănuț înăuntru, vreun ban?) Ei se pun și bani, noi mai mult pentru Anul Nou am pus, căci așa punem în plăcintă cu brânză (*ghibanița/gibanica*), facem și cu ludaie (A-ha.) Cu dovleac, cu dovleac așa se (Da, da, ludaia și noi la fel) Și apoi punem ce vor copiii, căci așa îmi spune ăsta micu „Bătrâno”,

căci ei mă cheamă Bătrâna, am fost mamă, toți îmi spuneau Maica. [FELNAK1SC_28.11.2013.]

Primer 4:

Česnicu se pravi (A-ha, česnica.) I česnica, i (A česnica kako se pravi?) Pa česnica se pravi uvek posno, to se pravi samo voda i brašno, malo soli, ondak posle to se tegli, kolko je astal, to veliko i onda se metne orase, jedna veljka opet, jedna od, to šta se mesi sa brašnom (To testo, kao) To testo, jeste testo, ondak opet orase, pa praviš kako oćeš i sa tri prsta tanko, i tako, koliko oćeš da je debelo. A može i s makom, ja uvek s orasima, najviše sam pravila. A ondak eto, pose jede. (A je l' se stavi neka parica unutra, neke pare?) E se stavi pare i pare, mi za Novu godinu više to smo metuli, jer tako da metemo u gibanicu, praimo s ludajom (A-ha.) Sa bund, bundeva tako se (Da, da, ludaja i mi isto) I ondak to metemo koji deca voledu, jel tako kaže ovaj mali meni „Staro“, jel oni me zovedu Stara, sam bila mama, sve su me kazali Majka. [FELNAK1SC_28.11.2013.]

Fragmentele de interviu transcrise arată că în toate cele patru cazuri descrierea procedurii de preparare a cesniței este inițiată de întrebările cercetătorului. Metodologia cercetării de teren, aplicată de echipa de cercetători a Institutului de Balcanologie ASȘA, așa cum a fost deja menționat, insistă pe un interviu deschis, care, între altele, presupune punerea întrebărilor în special în situațiile, în care prin ele se îndrumă interlocutorul spre tema de discuție dorită. Cercetarea caracteristicilor specifice limbii unui dialect, varietății lingvistice sau idiomurilor prespune, în general, mai multe întrebări ale cercetătorului în cursul discuției, prin care interlocutorul este întrerupt, și astfel se urmărește obținerea directă a datelor formal lingvistice dorite. În cazul interviurilor înregistrate în cursul cercetării județului Arad, una dintre temele de cercetare a fost completarea corpului general de instrucțiuni ale discursului, dar și formarea

corpusului de instrucțiuni privind rețetele culinare, ca o continuare a cercetărilor deja existente în acest domeniu.¹⁴

Corpusul extras este deja analizat din perspectivă formal-lingvistică cu scopul de a fi determinate instrucțiunile privind exprimarea lingvistică (Ćirković 2014) și reprezintă continuarea cercetărilor deja începute din acest domeniu (Ćirković 2014a). Totuși, fragmentele extrase au fără îndoială și o altă întrebuințare – perspectiva antropologico-lingvistică ar putea să arate procesul activ de comunicare între cercetător și interlocutori în cercetarea de teren, ca și rolul și semnificația colectivului, dar și a individului într-un anumit ritual – în procesul de preparare a cesniței. Ținând cont că orice cultură tradițională este din ce în ce mai expusă schimbărilor, modificărilor sub influența circumstanțelor și valorilor sociale contemporane, analiza antropologico-lingvistică a fragmentelor din discuțiile de teren cu sârbii din județul Arad, are scopul de a atrage atenția și la fenomenul transformării ritualurilor. Analiza lingvistică a acestor fragmente ne arată încă o legătură lingvistică și culturală sârbo-română.

Mențiuni lingvistice privind discuțiile pe tema preparării cesniței

În fragmentele de interviu de mai sus se observă o situație de comunicare obișnuită în care în răspunsul interlocutorului se află și o parte a întrebării cercetătorului. Această dublare se poate realiza atât la nivel lexemic, cât și la nivelul sintaxei.¹⁵

¹⁴ Pentru mai multe detalii despre discursul instrucțiunilor, vezi: Ćirković 2014, 2014a. Despre instrucțiunile privind rețetele culinare vezi mai mult în: Norrick 2011, Sikimić 2013. Considerații teoretice, definiții, ca și aplicarea practică a corpusurilor comparabile sunt enumerate în studiile McEnery/Xiao 2014, Delpech et al. 2012; Jagarlamudi/ Daum'e III 2010; Fišer et al. 2011; Wang/ Callinson-Burch 2011.

¹⁵ Chest. Sikimić 2004a: 44, Ćirković 2004: 96, Polovina 1993.

Astfel, în exemplele 1, 2 și 4 în răspunsul imediat următor al interviuatului se găsește repetată o parte din întrebarea cercetătorului:

Spuneți-mi, vă amintiți cum *se frământa* cesnița de Crăciun? - Ei, păi *se frământa*. [Exemplul. 1],

A kažite mi, je l' pamtite kako *se mesila* česnica za Božić? - E pa *se mesila*

Și cesnița, când *se face*? - Păi cesnița *se făcea* înainte, de Ajun. [Exemplul. 2],

A česnica kad *se pravi*? - Pa česnica *se pravila* pre, za Badnji dan

Și cesnița, cum *se face*? - Păi, cesnița *se face* întotdeauna de post [Exemplul. 4],

A česnica kako *se pravi*? - Pa česnica *se pravi* uvek posno în timp ce în Exemplul 3 este folosită aceeași construcție sintactică, dar nu și în lexeme:

Și cum *se face* cesnița? - Păi *se frământă* cu făină, pui puțină untură.

A kako *se* česnica *pravi*? - Pa *se mesi* sas brašno, meteš malo masti

S-a pus întrebarea dacă răspunsul imediat al interlocutorului, în care este folosită aceeași construcție sintactică, ca cea din întrebarea cercetătorului, este numai dublarea întrebării cercetătorului sau este vorba de o modalitate tipică de oferire a informațiilor, dat fiind că cercetătorul prin întrebările sale direcționează interlocutorul să ofere informații privind procedeul de preparare a cesniței. Analiza fragmentelor discuțiilor din teren, cu scopul de a se stabili modul în care se dau informațiile pentru exprimarea lingvistică, a arătat că unul dintre mijloacele de oferire a informațiilor, în limba sârbă, este construcția reflexiv-pasivă (perfect) (Ćirković 2014), astfel că interlocutorul se axează pe acțiunea însăși. De fapt, dublarea lexemelor *se frământă/se face* [*se mesila* / *se pravi*] arată că în răspunsul imedi-

at este vorba despre repetarea unei părți a întrebării cercetătorului, iar însăși continuarea descrierii procedurii tehnologice de facere a cesniței conține și instrucțiunile. Această situație lingvistică demonstrează de fapt, că întrebările cercetătorului pot să estompeze funcțiile mijloacelor lingvistice întrebate.

Dialectologii contemporani din Serbia menționează că sub influența bilingvismului sârbo-român, ordinea enclitică în vorbirea sârbilor din România se diferențiază semnificativ de situația din limba standard și graiurile bănățene din Serbia. Enclitica în sens sintactic este foarte des transformată în proclitică, după conjuncții sau după pauzele propoziției (Bošnjaković/Varenika 2008: 272, Bošnjaković/ Prvulović 2011: 195). Construcțiile reflexiv-pasive folosite în exemplele oferite de noi confirmă caracteristicile dialectale ale graiului sârbilor din România.¹⁶

Prepararea cesniței – colectiv și individual

Spre deosebire de folosirea construcțiilor reflexiv-pasive, prin care interlocutorii se axează pe acțiune, prin folosirea formelor verbale este marcat cel care efectuează acțiunea descrisă. În fragmentele discuțiilor din teren în care sunt obținute instrucțiunile de preparare a cesniței, sunt folosite mijloace lingvistice prin care procedul de facere a cesniței este marcat ca o practică individuală sau colectivă.

În fragmentele din discuțiile de teren menționate, se observă folosirea pronumelor personale *noi (mi)*, ca și formele

¹⁶ Prin folosirea construcțiilor reflexiv-pasive – fie la perfect, fie la prezent – ca mijloc lingvistic de oferire a instrucțiunilor se indică situația, actorul concret, care efectuează acțiunea, nu iese în evidență, ci se evidențiază însăși acțiunea, așadar, după cum concluzionează lingviștii, prin folosirea acestor construcții este exprimată intenția directivă a instrucțiunilor, dar se obține despărțirea maximă a destinatarului, ca o persoană generală și atenția se concentrează pe acțiune (Maslova 2012: 470, Ćirković 2014a).

verbale (perfect și prezent)¹⁷ la persoana întâi plural, prin care este expus colectivul ca actor a acțiunii/ procedeul preparării cesniței, dar prin folosirea chiar a acestor mijloace lingvistice este marcată și participarea interlocutorului însuși (în acest caz interlocutoare) în acțiunea descrisă:

Nu că spun că au, acum *cumpărăm* gata uscată. Dar nu este așa ca atunci când *o făceam noi*. Spun atunci, două-trei mese și *încălzim* camera să fie cald, atunci se usucă, și așa se, *obținem* cesnița... Iar deasupra *am uns* cu miere, [Exemplu 1],

Nije da kažem da su, sad *kupimo* gotovo suvo. Ali nije tako kao kad *smo pravili mi*. Kažem ondak, dva-tri astala i *ugrijemo* sobu da je toplo, ondak se osuši, i ono se, *dobijemo* česnicu... Pa odozgore *smo namazali* sa medom [Primer 1],

Întotdeauna *noi* copiii *am mâncat* ca să găsim banii. [Exemplu 2]

Uvek *mi* deca *smo jeli* da nađemo novce [Primer 2].

Totuși, colectivul, ca cel care efectuează acțiunea se exprimă și prin folosirea persoanei a treia plural (prezent sau perfect):

Și atunci *au tăiat-o*, no. Și *au stropit-o* cu sirop de zahăr [Exemplu 2].

I onda su *je sekli*, no. I *je prskali* sas sirupom od šećera [Primer 2].

Rolul interlocutorului însuși (interlocutoarei) în prepararea cesniței este, de asemenea, subliniat și prin indicarea diferențelor dintre practica individuală și cea obișnuită. Astfel, diferențele sunt legate în general, de însăși procesul de facere a cesniței:

¹⁷ În aceste exemple se observă schimbul persoanei întâi plural, perfect sau prezent. Prezentul folosit este în funcția de prezent narativ (vezi mai mult în: Ćirković 2012a: 151-156).

Păi se frământă cu făină, pui puțină untură, [...] făină, cu apă. Totul depinde. – *Când nu poți, eu am cumpărat foi.* [Exemplul 3],

Se poate și cu mac, eu întotdeauna cu nucă, am făcut cel mai mult. [Exemplul 4].

Pa se mesi sas brašno, meteš malo masti, [...] brašnom, sas vodom. Sve zavisi. – *Kad ne možeš, ja sam kupio kore* [Primer 3],

A može i s makom, ja uvek s orasima, najviše sam pravila [Primer 4].

În exemple se referă și la persoane concrete, subliniind unicitatea procedurilor lor în prepararea cesniței în raport cu practica obișnuită:

Cumnată-mea, preoteasa, ea făcea așa o cesniță, ce să vă spun, să o [...] așa de frumoasă era. Și iar o usca, cum e ea, a mea nu a ieșit niciodată așa ca a ei. [Exemplul 1].

Moja jetrva, popadija, ona je taku česnicu pravila, šta da vam kažem, sve da [...] taka je bila lepa. I opet je sušila, kako je ta, moja nikad nije ispala tako ko njena [Primer 1].

Transformarea ritualului

Chiar dacă Crăciunul și prepararea cesniței ca element al obiceiurilor de Crăciun, sunt parte a tradiției culturale vii a sărbilor din județul Arad, pe baza discuțiilor, se poate presupune că în practică s-a ajuns la anumite transformări ale obiceiului. Ele sunt exprimate prin menționarea explicită a diferențelor între practicile actuale și cele de cândva, care sunt verbalizate atât prin formele de timp *acum/cândva* [*sad/ ondak*], cât și prin comparație:

Acum cumpărăm gata uscate. Dar nu e așa ca atunci când făceam noi. Spun *atunci*, două trei mese și încălzim camera să fie cald [Exemplul 1].

*Sad kupimo gotovo suvo. Ali nije tako kao kad smo pravili mi. Kažem ondak, dva-tri astala i ugrijemo sobu da je toplo [Primer 1].*¹⁸

Transformarea obiceiului sau a unui segment al său este prefigurată și prin schimbul mijloacelor lingvistice prin care se dau instrucțiunile – persoana a doua singular prezent și folosirea persoanei întâi (perfect și prezent):

Păi se frământă cu făină, *pui* puțină untură, [...] făină, cu apă. Totul depinde. – Când *nu poți, eu am cumpărat foi*. – Când sunt, foi. (Da, da, dar altădată.) [Exemplul 3].

Pa se mesi sas brašno, *meteš* malo masti, [...] brašnom, sas vodom. Sve zavisi. – Kad *ne možeš, ja sam kupio kore*. – Kad ima, kore. (Da, da, ali nekada.) [Primer 3].

Deși instrucțiunile pe tema culturii tradiționale din narațiuni pot fi date pentru diferite procedee tehnologice, chiar și pentru acelea care nu se mai practică, în exemplul 1 prin afirmația Când *nu poți, eu am cumpărat foi* [Kad *ne možeš, ja sam kupio kore*] se atrage atenția la transformarea procedeeului tehnologic.

¹⁸ Transformările care se întâmplă în planul social și care se reflectă și în tradiția culturală sunt des tema discuțiilor din teren. Antropologul Sanja Zlatanović pe baza cercetărilor sale de teren la Vranie/ Vranje arată transformările ritualului de nuntă (Zlatanović 2003), Svetlana Ćirković explorând cultura tradițională a persoanelor strămutate din Kosovo și Metohia notează transformările în viața zilnică, dar și în cultura tradițională (Ćirković 2004: 88–91, Ćirković 2012a: 138), iar la aproape aceleași concluzii a ajuns și Laura Spăriosu în cercetările istoriei familiei românilor din Toracul Mic (Banat, Voivodina) (Spăriosu 2006). În toate studiile amintite, pe baza analizei discuțiilor din teren, interlocutorii evidențiază diferența dintre viața cândva și viața astăzi, comportamentul oamenilor și schimbările în cultura tradițională. Fără excepții, se evidențiază o atitudine pozitivă a interlocutorilor despre situația din trecut și dezamăgirea despre ceea ce se întâmplă astăzi. În aproape toate discuțiile pe tema culturii tradiționale, se stabilește spontan contrastul dintre *cândva* și *astăzi*.

Trecutul este marcat și prin sublinierea copilăriei ca parte a ciclului de viață în care cultura tradițională a fost diferită de aceea care se practică astăzi:

Noi *copii* mâncam întotdeauna ca să găsim banii [Exemplul 2]

Uvek mi *deca* smo jeli da nađemo novce [Primer 2].¹⁹

Realități culturale

Fragmentele discuțiilor din teren transcrise arată că în afara planului sintactic, influența limbii române a majorității asupra sârbei minoritarilor, se observă și în plan lexical, chiar și în acele situații când tema discuțiilor este cultura tradițională (sau unele segmente ale ei), pentru care se poate presupune că sunt în sens terminologic fixe, că nu se schimbă sub influența altor limbi. În sens terminologic, lexemele prin care se marchează procedeul de facere a cesniței aparțin limbii sârbe, în timp ce în mod special se folosesc lexeme pentru marcarea sistemului monetar românesc: Se întinde pe masă, se unge, se împătorește, se pun nucile, se pune *bănuțul*, bani, cine l-a găsit, noi copii mâncam întotdeauna ca să găsim banii, dacă era... [Exemplul 2], Iar în mijloc, aproximativ, pui un leu, așa. Așa se pune *leucul*, tai o bucată, vă rog frumos (Ei se numește banul ăla, cum se numește banul ăla? Ce se pune în cesniță?) Cincizeci de *bani* (Dar nu se cheamă albul/belac?) Nu. [Exemplul 3]

Se tegli na astal, i se maže, se savi, se metu orasi, se metlo *bančiče*, novce, ko je našo, uvek mi deca smo jeli da nađemo novce, da je bilo na... [Primer 2], A u sredu otrilike meteš jedan *lej*, tako. Tako se mete *lejku*, sečeš parče, molim

¹⁹ Una dintre strategiile des folosite în cercetarea de teren, când cercetătorul direcționează interlocutorul spre starea din trecut a culturii tradiționale, este punerea de întrebări în care trecutul este marcat prin copilăria sau tinerețea interlocutorului (Ćirković 2012a: 138–139).

lepo. (E se zove ta para, kako se zove ta para? To što se stavi u česnicu?) Pedeset *banji* (A ne kaže se belac?) Ne. [Primer 3]

În ambele exemple enumerate, pentru banii care se pun tradițional în prăjitura de Crăciun se folosesc monede românești, iar pentru ele lexeme românești – *bănuți/ lei/ leuc/ bani* [*bančići/ lej/ lejka/ banji*]. Totuși, și în lexemele enumerate, indiferent de baza românească, se observă forma constitutivă sârbească pentru diminutiv, iar compusul amalgamat sârbo-român reprezintă sintagma care este răspunsul la întrebarea cercetătorului: (Ei se numește banul ală, cum se numește banul ăla? Acela ce se pune în cesniță?) Cincizeci de *bani* (*E se zove ta para, kako se zove ta para? To što se stavi u česnicu?*) Pedeset banji [Exemplul 3].

Întrebuințarea diminutivului *bančići / lejka* în exemple are ca scop să se evidențieze că nu este vorba despre o valoare mare și importantă pentru folosință, ci de o valoare simbolică. În exemplul 2: *se pun nucile, se pun bănuții, banii, cine i-a găsit...* [*se metu orasi, se metlo bančice, novce, ko je našo...*] interlocutorul adaugă după termenul din sistemul monetar românesc, echivalentul său în sârbă. Situația 'traducerii' în discuțiile din teren nu este neobișnuită, ea apare des în cursul discuțiilor cu interlocutorii care vorbesc dialecte/graiuri îndepărtate de limba standard (de ex. dialectele Kosovo-resavski și Prizren-Timoc), iar discuțiile cu interlocutorii bilingvi în mediile în care este dominantă limba majorității, respectiv româna, dar apare și în cazurile când discuția este purtată pe tema meseriilor, iar interlocutorii folosesc termeni tehnici speciali, iar intuitiv, simt că trebuie să traducă cercetătorului, sau să explice termenii folosiți (chest. Sikimić 2004a: 39, Ćirković 2005a).

Concluzii

Cercetarea de teren a localităților în care, potrivit Recensământului Populației din 2011, s-a înregistrat cel mai mare

număr de sârbi din județul Arad (Arad Gai, Satu-Mare, Turnu, Felnac, Munar și Mănăștur) demonstrează că cercetarea dialectologică tradițională a trebuit să lase locul, în special, disciplinelor lingvistice înrudite, cum sunt antropologia lingvistică și sociolingvistica, iar apoi și altor științe sociale și umaniste, ținând cont că este din ce în ce mai mic numărul vorbitorilor de limba sârbă, a căror varietate ar putea fi studiată din perspectivă dialectologică. Pe lângă un spectru larg de discipline lingvistice, cercetarea de teren s-ar putea îndrepta spre înțelegerea acelor elemente ale culturii tradiționale, care reprezintă tradiția vie a minorității naționale sârbe din această parte a României, în sensul protejării patrimoniului imaterial actual, apoi la istoria orală, mobilitatea populațiilor și altele. Metoda aplicată a interviului deschis ar face posibilă, cu siguranță, o astfel de cercetare.

Studiul de față reprezintă continuarea cercetărilor efectuate despre instrucțiunile exprimării lingvistice în discursul culturii tradiționale, care au fost făcute atât pe exemplele dialectelor/graiurilor limbii sârbe din Serbia, cât și pe exemplele de limba sârbă din județul Arad. În acest studiu este aplicată analiza antropologico-lingvistică a fragmentelor de discuții pe tema procedurii de facere a cesniței, prăjitură ceremonială de Crăciun, înregistrate în cursul cercetării de teren a localităților sârbești din județul Arad în anul 2013.

Analiza exemplurilor extrase a arătat situația de comunicare obișnuită, în care răspunsul interlocutorului conține o parte a întrebării cercetătorului, ceea ce, de asemenea completează deja existența cercetare pe tema metodologiei muncii de teren. Faptele lingvistice arată că facerea cesniței este o activitate colectivă, cu rare, dar foarte importante sublinieri ale rolului individual în acest ritual. S-a văzut că în timp, s-a ajuns la transformarea procedeului tehnologic de facere a cesniței, iar aceasta sub influența metodelor și abilităților culinare contemporane. Transformările procedeului tehnologic sunt recunoscute și ex-

primate de interlocutorii înșiși, prin introducerea practicilor culinare recente și a celor din trecut.

Influența bilingvismului sârbo-român se reflectă atât în plan sintactic (ceea ce este deja înregistrat în studiile dialectologice existente), cât și în plan lexical. S-a observat că în lexicul terminologic românesc este aplicată formarea diminutivelor din limba sârbă, ce reprezintă încă un exemplu al legăturilor lingvistice sârbo-române.

Analiza interviurilor înregistrate pe teren subliniază importanța cesniței și locul ei în cultura tradițională a sârbilor din județul Arad. Rezultatele cercetării de teren a județului Arad – 40 de ore de înregistrări audio – au atras atenția asupra importanței protejării patrimoniului imaterial, mai exact asupra documentării complete a elementelor culturii tradiționale considerate tradiție vie. Pe lângă înregistrarea audio a interviurilor pe tema preparării cesniței, ideal ar fi să se asigure și documentarea video a acestui element al obiceiurilor de Crăciun, adică să se efectueze cercetări *in situ* cu scopul protejării acestui ritual ca parte a patrimoniului imaterial al sârbilor din România.

Bibliografie

Bosić 1996 – Mila Bosić: *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, Novi Sad: Muzej Vojvodine.

Bošnjaković/ Radan, 2010 – Žarko Bošnjaković/ Mihaj N. Radan: Dosadašnja istraživanja uticaja rumunskog jezika na leksiku srpskih govora u rumunskom delu Banata, *Južnoslovenski filolog* LXVI, 135–161.

Bošnjaković/ Radovanović 2009 – Žarko Bošnjaković/ Dragana Radovanović: Stepen ispitivosti šumadijsko-vojvođanskog dijalekta, *Južnoslovenski filolog* LXV, 229–265.

Bošnjaković/ Prvulović 2011– Žarko Bošnjaković/
Tatjana Prvulović: Iz govora Velikog Semikluša u Rumuniji,
Temišvarski zbornik 6, 179–206.

Colta 2010 – Rodica Elena Colta: *Interetnicitate și construcții identitare în zona de frontieră româno-maghiară*, Arad:
Editura Universității „Aurel Vlaicu“.

Đorđević Belić 2013– Smiljana Đorđević Belić:
Savremena terenska istraživanja tradicijske kulture:
demonološko predanje, *Savremena srpska folkloristika I* (ur.
Zoja Karanović, Jasmina Jokić), Novi Sad: Filozofski fakultet
Univerziteta u Novom Sadu, 233–250.

Ćirković 2004 – Svetlana Ćirković: Mek ljev ko suđur
da jedeš, *Liceum* 8. *Izbegličko Kosovo* (ur. Biljana Sikimić),
Kragujevac: Odeljenje za jezik i književnost Centra za naučna
istraživanja SANU, 85–108.

Ćirković 2005 – Svetlana Ćirković: Jedan vlaški običaj
među Srbima, *Radovi simpozijuma Banat istorijska i kulturna
prošlost*, Timișoara–Novi Sad–Reșița, 288–294.

Ćirković 2005a – Svetlana Ćirković: Perceptivna
dimenzija grnčarske terminologije: Veselin Gerić, poslednji
grnčar iz Štrpca, *Liceum* 9. *Život u enklavi* (ur. Biljana Sikimić),
Kragujevac: Odeljenje za jezik i književnost Centra za naučna
istraživanja SANU, 193–220.

Ćirković 2005b – Svetlana Ćirković: Izlivanje vode na
Veliki četvrtak u selima u okolini Negotina, *Zbornik Matice
srpske za slavistiku* 67, 165–185.

Ćirković 2012 – Svetlana Ćirković: Zmija i iguana u
tradicijskoj kulturi Roma iz Straže, *Guje i jakrepi. Književnost,
kultura* (ur. Mirjana Detelić, Lidija Delić), Beograd:
Balkanološki institut SANU, 227–242.

Ćirković 2012a – Svetlana Ćirković: *Stereotip vremena
u diskursu raseljenih lica sa Kosova i Metohije*, Beograd:
Balkanološki institut SANU.

Ćirković 2014 – Svetlana Ćirković: Česnica kod Srba u Rumuniji – diskurs instrukcija kao model uporedivih korpusa. *Revista de studii Banatice*, Timișoara: Academia Română. Institutul de studii Banatice „Titu Maiorescu“ (u štampi).

Ćirković 2014a – Svetlana Ćirković: Diskurs instrukcija – između kognitivne i antropološke lingvistike, *Južnoslovenski filolog* LXX, 207–223.

Delpech et al. 2012 – Estelle Delpech/ Beatrice Daille/ Emmanuel Morin/ Claire Lemaire: Extraction of domain-specific bilingual lexicon from comparable corpora: compositional translation and ranking, *COLING*, 745–762.

Fišer et al. 2011 – Darja Fišer/ Špela Vintar/ Senja Polak: Building and using comparable corpora for domain-specific bilingual extraction, *Proceedings of the 4th Workshop on Building and Using Comparable Corpora*, Stroudsburg, PA, USA, 19–26.

Ivić/ Bošnjaković/ Dragin 1994 – Pavle Ivić/ Žarko Bošnjaković/ Gordana Dragin: Banatski govori šumadijsko-vojvođanskog dijalekta. Prva knjiga: Uvod i fonetizam, *Srpski dijalektološki zbornik* XL, 1–419.

Ivić/ Bošnjaković/ Dragin 1997– Pavle Ivić/ Žarko Bošnjaković/ Gordana Dragin: Banatski govori šumadijsko-vojvođanskog dijalekta. Druga knjiga: Morfologija Sintaksa, Zaključci, Tekstovi, *Srpski dijalektološki zbornik* XLIII, 1–585.

Ilić 2014 – Marija Ilić: *Discourse and ethnic Identity. The Case of the Serbs from Hungary*, München – Berlin – Washington D.C.: Verlag Otto Sagner.

Jagarlamudi/ Daum'e III 2010 – Jagadeesh Jagarlamudi/ Hal Daum'e III: Extracting Multilingual Topics from Unaligned Comparable Corpora, *Advances in Information Retrieval* (eds. Cathal Gurrin, Yulan He, Gabriella Kazai, Udo Kruschwitz, Suzanne Little, Thomas Roelleke, Stefan Rüger, Keith van Rijsbergen), Springer Berlin Heidelberg, 444–456.

Maslova 2012 – Alina Maslova: Strukturni modeli i pragmatički tipovi instrukcije u srpskom jeziku i ruskom jeziku, *Srpsko jezičko nasleđe na prostoru današnje Crne Gore i srpski jezik danas* (ur. Jelica Stojanović), Nikšić: Matica srpska – Društvo članova u Crnoj Gori, Odeljenje za srpski jezik i književnost, Matica srpska u Novom Sadu, 469–473.

Martin et al. 2008 – Emilia Martin/ Elena Rodica Colta/ Elena Csobai: *Identitatea culturală conteaza. Un program transfrontalier de salvagardare a patrimoniului imaterial în DKMT*, Arad: Complexul muzeal Arad.

McEnery/ Xiao 2014 – Anthony McEnery/ Zhonghua Xiao: Parallel and comparable corpora: What are they up to? (Chapter XX)
http://eprints.lancs.ac.uk/59/1/corpora_and_translation.pdf, pristuplj.: 20.2.2014. g.

Miloradović 2005 – Sofija Miloradović: Dijalektološka i etnolingvistička istraživanja srpske manjine – stanje i perspektive, *Položaj i identitet srpske manjine u Jugoistočnoj i Centralnoj Evropi* (ur. Vojislav Stanovčić), Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 299–314.

Miloradović 2014 – Sofija Miloradović: Balkanski jezički savez – jedinstvo u različitosti, *Anali ogranka SANU u Novom Sadu*, Broj 9 za 2013, 78–86.

Norrick 2011 – Neal R. Norrick: Conversational recipe telling, *Journal of Pragmatics* 43, 2740–2761.

Pavlović 2012 – Mirjana Pavlović: *Srbi u Temišvaru*, Beograd: Etnografski institut SANU.

Petrović 2013 – Sonja Petrović: Terensko istraživanje folkloru u Srbiji: kratak osvrt, savremeno stanje i perspektive, *Savremena srpska folkloristika I* (ur. Zoja Karanović, Jasmina Jokić), Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 221–232.

Plotnikova 1996 – Анна Плотникова: *Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала*. Москва.

Polovina 1993 – Vesna Polovina: Reformulacija smisla u diskursu i jezički nivoi, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 21/ 2, 110–117.

Prelić 1995 – Mladena Prelić: *Srbi u selu Lovri u Mađarskoj tokom 20. veka*. Budimpešta: Izdan.

Prelić 2008 – Mladena Prelić: *(N)i ovde (n)i tamo: etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju 20. veka*. Beograd: Etnografski institut SANU.

Radan, 1994: Mihai N. Radan, Stadiul actual al cercetării graiurilor sârbești și croate din România. *Analele Universității din Timișoara. Seria științe filologice*, XXXII, 159–196.

Rakočević 2012 – Selena Rakočević: Istraživanja muzičke i plesne prakse Srba u Dunavskoj klisuri – Svinica i Ljupkova, *Gudalo: časopis za unapređenje muzike* 13, 98–108.

Rakočević, 2013: Selena Rakočević, Ethnochoreological research: dance practice of the village of Svinita (Romania), *Tradicija kao inspiracija: Zbornik radova sa naučnog skupa „Vlado Milošević: etnomuzikolog, kompozitor i pedagog“* (ur. Sonja Marinković i Sanda Dodik), Banja Luka: Akademija umjetnosti: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 247–263.

Sikimić/ Bjeletić 1994 – Biljana Sikimić/ Marta Bjeletić: Proučavanje Srba u Rumuniji, *Temišvarski zbornik* 1, 229–237.

Sikimić 2003 – Biljana Sikimić: Srbi na Čepelskoj adi, etnolingvistički pogled. *Etnografija Srba u Mađarskoj* 4, 34–48.

Sikimić 2004 – Biljana Sikimić: Aktuelna terenska istraživanja dijaspore: Srbi u Mađarskoj, *Teme: Časopis za društvene nauke* 2, 847–858.

Sikimić 2004a – Biljana Sikimić: Taj teško da gu ima po knjige, *Liceum* 8. *Izbegličko Kosovo* (ur. Biljana Sikimić), Kragujevac: Odeljenje za jezik i književnost Centra za naučna istraživanja SANU, 31–75.

Sikimić 2005 – Biljana Sikimić: Etnolingvistički pristup vlaškoj duhovnoj kulturi – običaj „kumačenje“, *Radovi simpozijuma „Banat – kulturna i istorijska prošlost“*, Timișoara–Novi Sad–Reșița, 148–158.

Sikimić 2012 – Biljana Sikimić: Timski terenski rad Balkanološkog instituta SANU. Razvoj istraživačkih ciljeva i metoda, *Terenska istraživanja – poetika susreta* (ur. Milina Ivanović-Barišić), Beograd: Etnografski institut SANU, 167–198.

Sikimić 2013 – Biljana Sikimić: Između dijalektologije i antropologije: Bunjevačka terenska građa, u: Žarko Bošnjaković/ Biljana Sikimić, *Bunjevci. Etnodijalektološka istraživanja 2009*. Subotica–Novi Sad: Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine · Matica srpska.

Sikimić 2014 – Biljana Sikimić: Obredna jela u Vojvodini i Pomorišju prilikom klanja svinja. Savremena terenska istraživanja, *Slovenska duhovna kultura: etnolingvistička i filološka istraživanja*, Beč: Institut za slavistiku u Beču (sub tipar).

Simić 2006 – Zoran Simić: O rumunskom uticaju u govoru Banatske Crne Gore, *Probleme de filologie slavă XIV*, 151–163.

Simić 2012 – Zoran Simić: Neke osobine linearizacije u govorima Banatske Crne Gore i Rekaša, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku LV/ 2*, 169–181.

Spăriosu 2006 – Laura Spăriosu: Referiri asupra modului de viață și a unor obiceiuri la Torac. Paralelă între trecut și prezent, *Torac. Metodologia cercetării de teren* (red.

Annemarie Sorescu Marinković), Novi Sad: Rumunsko društvo za etnografiju i folklor Vojvodine, 203–224.

Tomić 1984 – Mile Tomić: Antroponimija Srba i Hrvata u Rumuniji, *Onomatološki prilozi V*, 251–257.

Wang/ Callison-Burch, 2011: Rui Wang/ Chris Callison-Burch, Paraphrase Fragment Extraction from Monolingual Comparable Corpora. *Proceedings of the 4th Workshop on Building and Using Comparable Corpora*, 52–60.

Zlatanović 2003 – Sanja Zlatanović: *Svadba – priča o identitetu: Vranje i okolina*, Beograd: Etnografski institut SANU.